

Noor Asharaf

Assistant Professor (Guest Faculty)

Dept. of Persian, MMHAPU, PATNA

Email: ashrafjnu@gmail.com

E-Content

Sem-1, Paper code: 102

Persian (M A)

Topic: Seljuq Literature (Cont..)

ادبیات دری در دوره اول سلجوقی بیشتر به شیوه اهل غزنوی بود. در خراسان خوارزم و ایران شعرای دربار ملکشاه و سلطان سنجر مثل امیرمعزی، ادیب صابر ترمذی، رشید وطواط و عبدالواسع جلی غرجستانی، به سبک فرخی و عنصری و منوچهری نظر داشتند؛ اما پس از زوال امپراتوری سلطان سنجر که مرکز کانون شعر و ادب از مرو و نیشابور، به همدان و اصفهان منتقل گشت. در آثار برخی از شاعران این دوره خصوصاً شاعران قرن ششم، مشخصات سبک خراسانی دیده می‌شود، از سوی دیگر برخی از ویژگی‌های سبک عراقی نیز در آثار آنها پیداست. بدین ترتیب می‌توانیم چنین بگوییم که شاعرانی مثل خاقانی، نظامی گنجوی، ظهیر فاریابی و انوری ابیوردی، زمینه‌های ایجاد سبک عراقی را به میان آورده بودند.

ویژگی ادبیات این دوره، انکشاف ادبیات داستانی است. فخرالدین اسعد گرگانی که با طغرل بیگ سلجوقی معاصر است، با نوشتن داستان بلند «ویس و رامین» و نظامی گنجوی با نوشتن «خمسه» باب تازه‌ای در ادبیات دری گشودند. فخرالدین گرگانی به اشاره یکی از امرای طغرل بیگ، نظم داستان «ویس رامین» را آغاز کرد و آن را پیش از سال 455 هجری به پایان رسانید. شهرت او ظاهراً مصادف بوده است با عهد طغرل بیگ و در «ویس و رامین» به صراحت از طغرل بیگ و برخی از فتوحات وی در خوارزم و خراسان، طبرستان و ری، اصفهان و کرمان یاد می‌کند.

شیخ ابوسعید ابوالخیر عارف و شاعر نامدار ایرانی قرن چهارم و پنجم بود. ابوسعید ابوالخیر در میان عارفان مقامی بسیار برجسته و ویژه‌ای دارد و نام او با عرفان و شعر آمیختگی عمیقی یافته‌است.

ابواسماعیل عبدالله بن ابی منصور محمد معروف به «پیر هرات» و «پیر انصار» و «خواجه عبدالله انصاری» و «انصاری هروی»، دانشمند و عارف صوفی مسلک ایرانی بود. او به عنوان یکی از نوابغ ادبی و چهره‌های شاخص و خراسان قدیم در قرن ۱۱ میلادی / ۵ هجری شناخته می‌شود. به عنوان مفسر قرآن، محدث، اهل فن جدل و استاد اخلاق و عمده شهرت وی به خاطر فن سخنوری، اشعار و متون نغز، به خصوص در مدح و ثنای خداوند به زبان‌های عربی و فارسی بوده است. شیخ عطار نیشابوری یکی از عارفان، صوفیان و شاعران ایرانی سترگ و بلندنام ادبیات فارسی در پایان سده ششم و آغاز سده هفتم است. شاعر بزرگ دیگر این عهد نظامی گنجوی است که با نوشتن «پنج گنج» یا «خمس» ادبیات داستانی دری را به دوره تکامل رسانید و بعدها شعرای زیادی در همین عرصه از وی تقلید کردند. از شاعران دربار قراخانیان نیز شهاب الدین عمیق بخارایی (ملک الشعرا دربار سلطان خضرخان)، رشیدی سمرقندی، سوزنی سمرقندی، نجیبی فرغانی، رضی الدین نیشابوری، پسر درغوش و دیگران نیز قابل یادآوری هستند. ذکر شعر دوستی و شاعر نوازی سلاطین سلجوقی و اتابکان و امرای آنها در منابع و مآخذ زیادی آمده است. بعضی از شاهان و شهزادگان سلجوقی خود نیز شاعر بودند و شعرنیکو می‌سرودند.

تأسیس مدارس نظامیه، در بغداد، بلخ، نیشابور، اصفهان و ایجاد کتابخانه‌ها و خانقاهها و مدارس مختلف، اسباب عمده رواج تمدن اسلامی در این عصر درخشان بشمار می‌رود، خاصه ظهور کسانی بمانند: امام فخر رازی، امام محمد غزالی، ابوالفرج بن جوزی، شیخ شهاب الدین سهروردی، امام الحرمین جوینی و امثال آنان نیز در این عصر تا حد زیادی در نشر و بسط معارف اسلامی موثر واقع شد. زبان فارسی در این عصر رواج کامل یافت. اکثر پادشاهان این خاندان با وجود اینکه خود ترک زبان بودند. در بسط و نشر فرهنگ و تمدن ایرانی و شعر و آثار ادبی فارسی و تشویق و ترغیب شعرا و نویسندگان فارسی زبان کوشش فراوان کردند و عده‌ی زیادی از شعرای این دوره مثل امیر الشعرا معزی و انوری و خاقانی و نظامی در شمار استادان و پیش‌کسوتان بزرگ شعر و ادب فارسی قرار گرفتند و سخن‌سرایان و نویسندگان دیگری که در این عصر از حمایت و عنایت شاهان و وزرای سلجوقی برخوردار بوده‌اند.